

קוּבֵץ שֵׁפֶתֵי כֹהֵן

מעמד החיל ועזרת נשים בזמן הזה

תנן במסכת כלים (פ"א מ"ח):

"הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם, החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם, עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם ואין חייבים עליה חטאת".

וכתב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פרק ו' הי"ד-ט"ז):

"כל מקום שלא נעשה בכל אלו וכסדר הזה (של קידוש העזרות בשירי מנחה וקידוש העיר בשתי תודות) אין קידוש גמור. וזה שעשה עזרא שתי תודות – זיכרון הוא שעשה, לא במעשיו נתקדש המקום, שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים. ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה שקדשה שלמה שהוא קידוש העזרה וירושלים לשעתן וקידושן לעתיד לבא.

לפיכך מקריבין הקורבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה, ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אע"פ שאין שם חומות, שהקדושה הראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא.

ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובשאר קדושת א"י לעניין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמרו חכמים אע"פ ששמומין בקדושתן הן עומדים. אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים וכו'".

והשיג עליו הראב"ד שם, ודעתו שקדושת המקדש הראשונה לא קדשה לעתיד לבא. וסוים דבריו וכתב: "לפיכך הנכנס עתה שם אין בו כרת". הרי שלדעת הרמב"ם הנכנס למקום המקדש בזמן הזה בטומאה יש בו כרת, ממש כנכנס לשם בזמן שהבית היה בבניינו.

ועלינו לברר אם לדעת הרמב"ם שקדושת המקדש לכל ענייניו קיימת גם בזמן הזה בחורבנו גם דיני החיל ועזרת הנשים קיימים גם בזמן הזה, והיינו לעניין איסורי הכניסה בטומאה למקומות הללו שנאמרו במשנת כלים העומדת בראש דברינו.

הדבר ברור – ואין בו ספק ומחלוקת כלל – שהחומרה שבאיסורי הכניסה בטומאה לחיל ולעזרת הנשים על פני איסור הכניסה לזבים וזבות נדות ויולדות להר הבית כולו היא מעלה דרבנן בבית עולמים, וכך איתא להדיא בתוספתא (כלים ב"ק פ"א ה"ח) לפי גרסת הרמב"ם בפרוש המשנה: "רבי שמעון אומר החיל ועזרת נשים מעלה יתירה בבית העולמים". וביאר בפירוש חסדי דוד לתוספתא, שאין זו דעת רבי שמעון לבדו אלא דברי

קוּבֵץ שֵׁפֵתֵי כֹהֵן

הכל. וקיימא לן שמן התורה כל הר הבית עד שער ניקנור מותר בביאה לכל הטמאים חוץ מן הזב וחבריו. עלינו לברר אם מעלות אלה דרבנן שאסרו כניסת הטמאים כולם לחיל ולעזרת נשים שייכות גם הן בזמן חורבן הבית, או שהן חלות רק כשהבית בבנינו.

והנה בפרוש "חסדי דוד" לתוספתא שם הביא את החיד"א בשם המהרי"ט דהמכנים גוי למקדש עובר משום ולפני עור וכו' וסיים החיד"א: "ולא זכיתי להבין פי' דבריו". ופירש בעל חסדי דוד:

"נ"ל כוונת הרב מוהרימ"ט דכיוון דנקטינן כסברת הרמב"ם דקדושת מקדש קדשה אף לע"ל, וכהחיא דאמרינן קדושתן אף על פי שהן שוממין, סבר הרב דלגמרי אמרינן, ואפילו לעניין מעלות דרבנן מיתנייה, והרי רבותינו גזרו עליהן שלא יכנסו מן החיל ולפנים. ומדינא דאורייתא הן מוזהרין מקרא ד"והיו לך למס ועבדוך", להשתעבד ולקבל מה שגזרין עליהן חכמי ישראל. אלא שאין ידינו תקיפה בעו"ה לכופם לקיים גזירת חז"ל שגזרו עליהם. ומ"מ מאחר שהתורה חיובה אותם להשתעבד לנו, כל זמן שאין משתעבדים עבירה היא בידם".

הרי שדעתו שאין לחלק בין קדושת בית המקדש שמן התורה, הקיימת גם בשממנו, לבין המעלות שמדרבנן. ובסברת הדברים נראה לומר בפשטות שכיוון שכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון (פסחים ל' ע"ב) גם כאן תקנו חכמים את המעלות בקדושת המקדש גם לזמן חורבנו.

אבל הרדב"ז בתשובת שאלה למעשה חולק על הדברים הללו להדיא. וכך כתב בחלק ב' סימן תרצ"א, לשאלה אם מותר ליכנס לעליות הבנויות סביב לבית מקדש שהן בולטות לתוך המקדש על גבי זיון וגזוזטראות:

"דע שלא כל העליות שוות ולא כל הרוחות שוות וצריך אומר יפה לראות אי זו מותרות ואי זו אסורה. וזה כי הדבר ברור שתחת הכיפה שם אבן השתיה בלי ספק הנקרא אצלם אלסכרא... מ"מ אין ספק כי האבן הזאת אשר תחת הכיפה היא אבן השתיה אשר עליה היה הארון בבית קדש הקדשים לצד מערב. הילכך מי שעולה בעליות אשר לרוח מערב או הנכנס לראות מהפתח אשר לצד מערב צריך לשער שיחיה בינו לבין הכיפה יותר מאחד עשר אמה שכך היה בין כותל מערבי של העזרה לכותל ההיכל ועובי הכותל, כי הכותלים נתקדשו. שיערתי שאין בכל הפתחים יותר קרוב לכיפה מאותו הפתח הקטן אשר משמאל לבאבאל קטאנין (לשעור הקטן) ולכן צריך להזהר מן העליות אשר על אותו פתח וכבר שמעתי על קצת חכמים שלא היו רוצין ליכנס בשוק אל קטאנין וזו חומרא יתירה כי אני שיערתי שיש משם עד הכיפה יותר מי"א אמה. ואפשר שהטעם הוא מפני שהיא משוכה קצת לצד צפון כאשר נבאר בע"ה. ואם העליות הם בצד צפון צריך לשער מכותל מערבי לצד המזרח באורך קפ"ז אמות כל העליות הבנויות באורך זה הם בנויות על אורך העזרה ממזרח למערב וכל העליות הבנויות חוץ מאורך זה לצד מזרח או לצד מערב אינם בכלל האיסור".

קוּבֵץ שִׁפְתֵי כֹהֵן

הרי שדעתו להדיא שאיסור הכניסה הוא דווקא לעזרה ולעליות שעל אורכה, בשיעור קפ"ז אמה למזרח מן הכותל המערבי של העזרה, שהוא שיעור אורך העזרה מן הכותל המערבי שלה ועד שער המזרח הוא שער נקנור, ולא לעזרת נשים ולחיל.

ונראה לעיין בדברים הללו בעניותנו. לדעת ה"חסדי דוד" שגזרת חכמים שעשו מעלות בקדושה למקומות אלה, תקפה גם בזמננו, צריך לומר שמציאותם ומהותם של החיל ועזרת נשים קיימות גם בזמן הזה, אף שאין שם מחיצות. ולכן גזירת חכמים קיימת גם היום. אבל עצם הדבר צריך ביאור שאולי בזמן הזה בטלה עצמותן של החיל ועזרת נשים, כיוון שאין הם קיימים עוד במציאות ומקומם אינו ניכר עוד, ואם כן בימינו אין לגזירת חכמים זו על מה שתחול עוד.

שהרי כתב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פרק א' ה"ה):

"ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית, עושין בו קדש וקדש קדשים ויהיה לפני הקדש מקום אחד והוא הנקרא אולם, ושלשתן נקראים היכל, ועושין מחיצה אחרת פביב להיכל רחוקה ממנו כעין קלעי החצר שהיו במדבר, וכל המוקף במחיצה זו שהוא כעין חצר אוחל מועד הוא הנקרא עזרה והכל נקרא מקדש".

הרי שבעיקר בנין הבית לא נכלל רק מה שהיה במשכן, שכן אולם לפני הקדש לא היה במשכן אלא רק בבית עולמים. וצ"ע מדוע לא הביא הרמב"ם כעיקר בבנין הבית גם את החיל ועזרת הנשים. והדבר קשה ביותר שבמסכת סוכה (דף נא סוף ע"ב) איתא בהדיא שהקרא מדברי הימים "הכל בכתב מיד ה' עלי השביל", שממנו למדו במקומות רבים שאין לשנות כלום מבנין בית עולמים שעשה שלמה, קאי גם על עזרת נשים. שכן הקשתה הגמרא על מה שבנו גזוזטרא בעזרת נשים שיהיו הנשים יושבות שם, איך שינו מבנין שעשה שלמה, הרי "הכל בכתב מיד ה'" וגו'. ולפי זה היה צריך לכתוב דגם עזרת נשים והחיל הם מעיקר בנין הבית.

ועוד, שבמסכת שבועות (דף י"ד ע"א) וברמב"ם הלכות בית הבחירה (פרק ו' ה"י ומטה) בעניין תוספת על העיר והעזרות נאמר האופן שבו מוסיפין עליהן:

"ויש להם למשוך העזרה עד מקום שירצו מהר הבית ולמשוך חומת ירושלים עד מקום שירצו" (רמב"ם שם).

ונראה מדברי הרמב"ם בכל ההלכות שם, ש"הכל בכתב" הנאמר בספר דברי הימים עינינו הוא רק שכל עוד אין מלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של שבעים ואחד זקנים, קדושת בית המקדש יונקת רק מן הקדושה שקידש שלמה המלך, ולכן אי אפשר לשנות בה כלום. אבל אם יהיו לישראל במהרה בימינו מלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של שבעים ואחד, יוכלו לשנות מן הבנין שעשה שלמה. ומעם הדברים פשוט, ש"הכל בכתב" הוא דין נבואה, שיכולה להשתנות על ידי "לשכנו תדרשו" שיעשה נביא בדורות אחרונים.

קוּבֵץ שִׁפְתֵי כֹהֵן

ולפי זה מאחר ש"הכל בכתב" קאי גם על עזרת הנשים, כל שינוי מן הבניין שעשה שלמה, גם בעזרת הנשים, יצטרך מעשה מיוחד, ממש כשינוי בשמח העיר והעזרה. בכל זאת כגמרא שם וברמב"ם נאמרו מעשים רק לשינוי העיר המתקדשת בשתי תודות, והעזרה המתקדשת בשיירי מנחה, ולא לשינוי עזרת הנשים. ומכאן שאין צורך במעשה לשינוי עזרת הנשים, וכשיחלימו ב"ד על פי מלך ונביא ואוריו ותומים לשנות את שמחה יוכלו לעשות זאת על ידי שינוי בחומת עזרת הנשים בלבד.

ובטעם הדבר צריך לומר שאין לעזרת הנשים שום קדושה עצמית, אלא היא בניין הכנוי לפני המקדש, שכך קבל דוד המלך ע"ה שלפני העזרה צריך לבנות עוד חצר מוקפת בחומה והחיל סביבה. ורק מה שיש לו קדושה מצד עצמו לעניין מהות המקדש "לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלוש פעמים בשנה" (רמב"ם ריש הלכות בית הבחירה) צריך לקדשו במעשה קרבן, ונחשב להיות מ"עיקר המקדש". אבל הבניינים שמסביב המקדש, שנועדו לפארו ולעשותו בית לפנים מבית, קדושתם היא רק קדושת הר הבית, ומהותם היא בעצם היותם בנויים, ולא בשמחה ובקרקע שעליה הם עומדים.

וגזרו חכמים, כעין דאורייתא, שכשם שקדושת הר הבית מן התורה היא רק להרחיק טמאים ממנו ולא לעניין קרבנות, כך גם העזרות הבנויות בהר הבית תהיה להם קדושה להרחיק את הטמאים משם הרחקה יתירה.

אבל שלא כהר הבית שאיסור הטומאה שבו מן התורה, ואיסור זה קיים בעצם שטחו שהוגדר על ידי דוד ושלמה להיות כמחנה ליהוה שכמדובר, אין מקום לומר שכלא בניין בנוי וניכר תהיה מהות מיוחדת לעזרת הנשים והחיל. שהרי שלא כהר הבית אין הם מחנה מן התורה, ולא מצינו שחכמים הגדירו מחנה נוסף על אלה האמורים בתורה. וגם לא ברור שיש הכח בידם להוסיף דין מחנה על מה שאמרה התורה. לכן י"ל שחכמים התייחסו לבנין הכנוי שעשה שלמה "מיד ה'", והטילו על בניין זה איסורי כניסה בטומאה. וכשבונים את המקדש מחדש, לאחר חורבנו, יש – מצד הנבואה שנמסרה לדוד המלך ע"ה לבנות גם עזרת נשים וחיל בשמח האמור, ולא לשנות כלום מבנין זה, ואז יחולו עליהם איסורי הכניסה בטומאה שגזרו חכמים. אבל בחורבן הבית והעזרות, שאין מקומם ניכר, ואין כאן בנין שתחול עליו גזרת חכמים, וכאמור למעלה אין כאן דין מחנה בשמח המקום. מכל זה נראה שאין לגזרת חכמים זו על מה שתחול עתה, ומסתבר מאד טעמא דהרדב"ז שאסר הכניסה בטומאת מת רק לעזרה.

ולעניין הלכה למעשה, מצד אחד הסברא מכרעת כדעת הרדב"ז, כאמור ואף בלא כן בדרכנו הלך אחר המיקל – ואין לומר בזה שהלכה כבתרא, כיוון שלא הביאו את דברי הרדב"ז האמורים – והרי איסור הכניסה לעזרת נשים בטומאת מת הוא איסור דרבנן ויש מקום להקל כדברי הרדב"ז. מכל מקום יתכן לומר שדין מורא מקדש מצריך זהירות יתירה והקפדה יתירה בקדושתו והרחקת הטומאה ממנו, ואין להקל בזה מצד הלך אחר המיקל ומצד הכרעת הסברא. ולכן כיוון שבעל "חסדי דוד" פירש דעת מהרי"ט שגזרת ההרחקה מן החיל ועזרת נשים קיימת בזמן הזה, יש לחוש לדבריו ולהתרחק מן המקומות הידועים להיות מקום החיל ועזרת הנשים.